

Valeriu Cozma, *Universitatea de stat din Moldova, 1946-1996*, Chișinău, 594 p.

O monografie, care să sintetizeze viața și activitatea dintr-o instituție de învățământ superior, pe parcursul unui număr rotund de ani, nu este nicidecum o realizare științifică ușor de împlinit. Autorul e chemat să îmbine analiza și prezentarea în detaliu, cu aprecierea generală și judicios proporționată a secțiilor facultăților, profilurilor, catedrelor, laboratoarelor, să înfățișeze veridic întregul evantai de cadre didactice, tinere și vârstnice, consacrate ori numai în curs de afirmare, cu realizări în cele mai diverse domenii nu tocmai ușor de ierarhizat și evaluat de un singur om, să surprindă și să redea relațiile instituției cu Puterea, formele și proporțiile subordonării față de deciziile politice, conjuncturale ale regimului, modul cum au fost afectate și denaturate mai ales științele socio-umanistice, dar, totodată și să sesizeze tendințele firești spre autonomie și independență față de orientările și schimbările politice oficiale, fiindcă, în orice țară, învățământul superior, fiind cel mai înalt cadru de receptare, cercetare, elaborare și dezvoltare a științei și culturii tinde să aibă o voce proprie în cristalizarea, imprimarea și afirmarea progresului.

Cu aceste gânduri am deschis și parcurs voluminoasa monografie a istoricului Valeriu Cozma. Șef al Catedrei de Istorie contemporană, din aceeași instituție, Valeriu Cozma s-a născut în 1938 în orașul Cricova, raionul Criuleni. Soția sa, Valeria Cozma este șefa Catedrei de Istorie modernă și

contemporană la Universitatea de stat "Ion Creangă" din același oraș; ea a făcut, în aprilie 1995, un stagiul de reciclare-documentare la Catedra de Istorie a Universității "Ștefan cel Mare" Suceava.

Valeriu Cozma își slujește cu cinste, fidelitate și competență profesiunea de istoric, stimându-și cititorii tocmai spre a fi el însuși stimat; el este un om de știință cu largi deschideri spre universalitate, animat de idei și convingeri democratice, progresiste, aflându-se în cadrul elitei istoricilor dintre Prut și Nistru, alături de Al. Moșanu, Anatol Petrencu, Ion Buga, Ion Șâșcanu, Gh. Palade, Valeria Cozma, Elena Șâșcanu, Ion Niculiță, Ion Varta, Gh. Cojocaru și mulți alții afirmați în ultimul deceniu a slujitori și apărători ai Adevărului istoric.

În Prefața lucrării, istoricul Gh. Rusnac, rectorul Universității vede instituția ca "un adevărat focar de cultură" și "una din cele mai bogate surse de cultivare a personalității, de creare a elitei intelectuale", iar timpul actual impune ca "școala de orice rang să aibă cea mai mare prioritate", fiindcă "drumul spre adevăr, spre lumină nu poate fi trecut decât prin cunoaștere, că destinul țării, climatul de cultură și civilizație se făurește în școală, că talentele sunt cele mai mari comori ale unei națiuni".

În realizarea monografiei sale, Valeriu Cozma pleacă de la cercetarea atentă a arhivelor, a unor chestionare, publicații, a unei impresionante bibliografii, spre a contura și releva cât mai complex și nuanțat "activitatea tuturor subdiviziunilor Universității, inclusiv a facultăților, catedrelor, laboratoarelor, Senatului, Rectoratului, secțiilor, departamentelor, etc", reconstituind activitatea cadrelor didactice, dar făcând bogate referiri și la organizațiile obștești, viața studenților, cercurile științifice, evoluția în ansamblu și în detaliu în 50 de ani, dar și în perspectivă.

Cele aproape 600 de pagini ale lucrării sunt structurate în 5 părți: întemeierea și începuturile vieții universitare (1946-1950), activitatea departamentelor, învățământul științific - cu facultățile de Matematică și Cibernetică, Fizică, Chimie, Biologie și Pedologie - compartimentul facultăților socio-umane și politice, arte frumoase, precum și instruirea studenților, stagiilor și doctoranzilor de peste hotare. În final sunt prezentate baza materială, structurile auxiliare și tehnico-informaționale, perioada de tranziție, perspectivele. Dacă în anul înființării, Universitatea punea la drum cu 58 de profesori și 437 studenți, în 1996 numărul profesorilor este cu de 10 ori mai mare, 582, iar al studenților de peste 20 de ori, adică peste 9 000. Azi, pe lângă această Universitate, în Chișinău mai funcționează: Universitatea Tehnică (1964), Universitatea Pedagogică de stat "Ion Creangă" (1967), Academia de Studii Economice (1991), Academia Teologică (1993), ceea ce sugerează dimensiunile universitare la Chișinău.

Ceea ce sporește și înlesnește accesibilitatea și soliditatea textului propriu-zis sunt și elemente specifice unei bune lucrări științifice: abrevieri, note, indice de persoane, anexe, fotografii, statistici, scheme, grafice etc.

Valoarea monografiei de față rezultă cel puțin dintr-o cvadruplă perspectivă: 1) imensul material informativ adunat; 2) organizarea, "arhitectura" judicioasă a lucrării; 3) evaluarea critică a întregii evoluții, relevarea deopotrivă a realizărilor și limitelor pentru a-l obliga și ajuta pe cititor să mediteze și să aprecieze el însuși ceea ce-a fost și ceea ce trebuie făcut; 4) limba românească limpede, curată, frumoasă, elevată, elegantă, captivantă.

Istoria Universității de stat din Moldova, (1946-1996), a parcurs o evoluție ascendentă, impresionantă ca realizări spirituale și materiale de seamă; din rândurile absolvenților se pot azi enumera oameni de știință de mare prestigiu, membri ai Academiei Moldovei și ai altor foruri științifice de peste hotare, între care: 5 matematicieni, 13 fizicieni, 5 chimiști, 5 biologi, 7 istorici, 6 filologi etc. Nu există așezare rurală sau urbană pe cuprinsul căreia să nu lucreze astăzi absolvenți ai acestei citadele a științei și culturii. Lucrările unor cadre didactice de ieri și de azi au fost răsplătite cu premii naționale și internaționale, constituind realizări de referință în unele domenii. Autorul nu ezită însă ca să-i ofere cititorului posibilitatea de-a privi și cântări adevărul pe toate fețele sale, fie luminoase, fie pline de umbră, pentru ca, scrutând trecutul, generația de azi să poată face lucruri mai bune decât ieri, iar mâine cu mult mai bune decât astăzi. Valeriu Cozma nu uită să releve că, odată cu ridicarea și afirmarea Universității în acest teritoriu, "mii de oameni au fost executați, deportați, expulzați", că "spre a evita gulagurile staliniste, o mare parte din intelectualitatea de baștină a fost nevoită să părăsească meleagurile natale", că numai în 1944 "au emigrat în România peste 6 000 de învățători, iar din cei rămași, mulți au fost condamnați nelegitim la diferite termene de muncă silnică sau exilați în Siberia"; în numele "luptei împotriva cosmopolitismului" au fost condamnate și repudiate relațiile cu România și

Occidentul; predarea disciplinelor în limba rusă, promovarea cadrelor mai ales pe criterii politice și preferențiale, tratamentul inegal aplicat studenților în ceea ce privește accesul în facultăți în scopul deznaționalizării teritoriului dintre Prut și Nistru sunt câteva din elementele puse în lumină de autor; în 1951, de pildă, din 1435 de studenți, aici, în capitala Basarabiei, rușii reprezentau 44, 3%, evreii 22%, moldovenii 19, 8%, ucrainenii 11%, alte naționalități 2,8%, deși românii - etichetați în mod fals ca moldoveni - formau majoritatea populației din acest teritoriu.

Ultima parte a monografiei relevă ce a însemnat perioada de renaștere națională, alegerile democratice desfășurate în anii de tranziție, modul în care s-au făcut și se fac eforturi complexe pentru a se trece de la sistemul universitar național, cu componentele sale democratice și de deschidere spre universalitate, spre valorile universitare europene, mondiale, sub raport organizatoric și de conținut. Trecerea aceasta nu a fost și încă nu este un proces simplu, ușor. Elementele conservatoare, foștii activiști de partid și de stat, privilegiatii regimului totalitar sovietic nu renunță de bună voie la situația pe care au avut-o. Dovadă este și mișcarea grevistă de mare amploare, izbucnită în primăvara anului 1995, când din inițiativa studenților de la istorie, în frunte cu profesorii lor Anatol Petrencu, Gheorghe Palade, Pavel Parasca au ieșit în stradă peste 4 000 de studenți, elevi, profesori, în Piața Marii Adunări Naționale, cerând păstrarea noțiunilor de limbă și literatură română, alte revendicări legitime.

Parte integrantă a istoriei teritoriului românesc dintre Prut și Nistru, istoria Universității de stat din Chișinău și-a găsit în pana istoricului Valeriu Cozma un slujitor fidel și competent.

Ar fi necesar ca, la o nouă ediție să se includă la început un capitol despre moștenirea culturală românească; după o succintă prezentare a politicii regimului țarist între anii 1812-1917 s-ar cuveni să se releve ce a făcut statul român în perioada interbelică, atunci când acest teritoriu a revenit la patria mamă, prin voința divină, prin voința locuitorilor din zonă. Astfel, s-ar afla că, în 1939 existau 2 718 școli, 7 581 învățători, cu 346 747 elevi, 12 școli de meserii, 13 gimnazii și licee industriale, 17 licee de băieți și 9 licee de fete, 24 gimnazii și școli medii; că începuturile învățământului superior își au rădăcinile în cele două facultăți de teologie și agronomie, în Școala de Arte Frumoase, Conservatorul de Muzică, Pinacoteca și alte instituții culturale înființate de statul român.

În partea finală a lucrării, credem că era necesar să se releve și numărul de burse acordate de statul român, elevilor și studenților din Basarabia, stagiile de reciclare-documentare efectuate de numeroși profesori din întreaga rețea de învățământ basarabean, după prăbușirea imperiului sovietic. Și, concluzia cea mai importantă, care s-ar fi cuvenit exprimată: imposibilitatea trecerii depline și definitive la un învățământ democratic, nou, eliberat de toate tarele trecutului sovietic fără rezolvarea trecerii teritoriului dintre Prut și Nistru în componența statului român, așa cum o cere întreaga istorie. Dovadă: recrudescența elementelor conservatoare rusofile din anii din urmă și sprijinul clandestin masiv acordat de Confederația Rusă, care, încă dorește să întoarcă îndărăt cursul istoriei, reabilitând teorii și concepții dintr-un trecut falimentar.

Mihai Iacobescu